

Jozef Teslík: Deň Hlinkovej mládeže v Bratislave, 9. 6. 1940

Korpuletne plavidlo

Kieran Williams

2013*

Je naozaj zriedkavé, aby politikovi vyčítali oportunizmus spolu s dogmatizmom, ale na druhej strane nestáva sa často, aby bol prezident zároveň vysväteným kňazom. Taký bol Jozef Tiso, vedúca osobnosť Slovenska počas obdobia nemeckého *Schutzstaatu* (chráneného štátu) v rokoch 1939 až 1945. Tak ako James Mace Ward tvrdí vo svojej konečnej charakteristike Tiso - kňaz, politik, kolaborant sa v živote riadil svojimi hlboko zakorenenými hodnotami, ale zároveň bol talentovaným machiavellistom a dokázal tieto hodnoty zlúčiť s potrebami moci.

Tiso, narodený v roku 1887 za čias maďarizácie, bol srdcom aj vzdelaním kresťansko-sociálnym korporativistom a nie otvoreným fašistom. Ward a iní literárni vedci ako Tom Lorman vykresľujú Tisa ako človeka, ktorý by pravdepodobne nemal problém fungovať v rámci hraníc sociálno-ekonomického systému navrhnutého pápežom Píom XI. v encyklike s názvom *Quadragesimo anno* v roku 1931, a to všetko v autonómnom Slovensku formálne pripojenom k Čechám a Morave, kde sa rozprávalo po česky. Jeho prioritou bolo zlepšenie morálky prostredníctvom progresívneho rozvoja, ktorý sa mohol zužovať len na katolícke školy, dobročinnosť a infraštruktúrne projekty. Ward ukazuje, že Tiso svoj antisemitizmus dlho skrýval a vyjadroval ho iba počas revolučného obdobia, teda v rokoch 1918 - 1920 a opäť o dvadsať rokov neskôr. To, že svoje vyjadrenia kvôli politickému pragmatizmu zmiernil, neznamená, že ich nikdy nemyslel vážne.

Povahou Tisovi najviac vyhovovali miestne orgány štátnej správy. Ako prezident zastával aj funkciu správcu svojej farnosti v Bánovciach nad Bebravou. Často to boli nenápadné a neočakávané udalosti, ktoré mu poskytli príležitosť dostať sa do vedúceho postavenia v štáte, ale zároveň predstavovali skúšku pre jeho záväzky voči učeniu a hierarchii katolíckej cirkvi. Ward majstrovsky rekonštruuje stranícke nezhody a zápas o moc, ktorý Tiso viedol, a tým dokazuje, že Tiso nikdy nepatril k umierneným politikom, hoci by ním asi rád bol, alebo chcel, aby ho za takého považovali. Naopak vždy sa nevyhnutne nachádzal v strede medzi umiernenými a radikálmi so sklonmi k nacifikácii. Časom a pod tlakom Nemecka sa umiernení vytratili, spektrum sa zúžilo a Tiso sa musel prikloniť k extrému.

* Táto recenzia diela *Jozef Tiso. Kňaz, politik, kolaborant* (Priest, Politician, Collaborator: Jozef Tiso and the Making of Fascist Slovakia) od Jamesa Mace Warda pôvodne vyšla v *Times Literary Supplement* 25. októbra 2013.

Dokonca aj keď vytváral Slovenský štát na korporatistivických princípoch najlepšie ako vedel, nakoniec si vybral cestu popierania svojich cirkevných nadriadených, prinajmenšom biskupov, ktorí v roku 1944 naliehali, aby rezignoval.

Tiso sa riadil svojím prenikavým politickým inštinktom a urobil všetko, aby poprel akýkoľvek skutok v rozpore s učením cirkvi či prirodzeným právom, alebo, ktorý by mu mohol politicky uškodiť. Ward dokázal zrekonštruovať Tisovu zodpovednosť v kľúčových chvíľach, najmä tých, ktoré rozhodli o osude slovenských židov, húževnatou prácou v archívoch všetkých relevantných jazykov. V rámci Wardovho výskumu sa vynára Tisovo tvrdohlavé presvedčenie neprejavíť výčitky svedomia ani pri pokarhaní svätým otcom ani po vojne, keď sa mohol zachrániť pred popravou. Ako poznamenal sudca, ktorý ho odsúdil na šibenicu: „Máte tvrdé svedomie, alebo vôbec nemáte svedomie.“ V mnohých ohľadoch je Tiso veľmi zložitou postavou pri písaní životopisu. Neexistujú nijaké vzácne zachované denníky alebo súkromná korešpondencia, ktoré by nám poodhalili Tisov vnútorný svet. Od detstva úplne pohltý rôznymi inštitúciami (seminár, strana, vláda) sa nám nikdy nejaví ako jednotlivec, dokonca ani po usilovnom preskúmaní jeho uverejnených slov alebo memoárov iných. Môžeme iba uvažovať o tom, aké psychické napätie ho muselo v mladosti priviesť k tomu, aby konal v spoločnosti pod dominanciou Maďarov a Nemcov, a neskôr, vo veku 31 rokov, sa pokúsil uspieť ako náruživý Slováč. Kňaz, politik, kolaborant nie je ani tak príbehom muža ako históriou rôznych myšlienok a prístupov, pre ktoré bol Tiso korpulentným plavidlom.

James Mace Ward na záver podmanivo opisuje Tisov neadekvátny povojnový súd, sfušovanú popravu a súboj o Tisovo miesto v histórii medzi vzdelancami na Slovensku a tými v exile. Vďaka tejto výmene názorov, a najmä prácam Ivana Kamenca a Eduarda Nižňanského, môžu Slováci Tisa vidieť v celej svojej komplexnosti bez toho, aby bol rehabilitovaný. Podstatu jeho života Ward zachytáva na príklade audiencie, ktorú Pius XII. udelil slovenskému zástupcovi vo Vatikáne Karolovi Sidorovi v júni 1945. Sidor, ktorý naliehal na pápeža, aby u Spojencov zasiahol v Tisov prospech, obhajoval Tisa tým, že vo funkcii prezidenta vykonal veľa „záslužných činov“ a zaisťoval Slovákom vyššiu životnú úroveň. „A čo z toho všetkého ostalo?“ odvetil pápež.

Z ANGLICKÉHO ORIGINÁLU PRELOŽILA NATÁLIA PALČEKOVÁ

Jozef Teslík: Deň Hlinkovej mládeže v Bratislave, 9. 6. 1940

Ladislav Roller: Výchovné práce Hlinkovej mládeže pre dievčatá v Bratislave, 25. 4. 1941